

20/
Μ. Δ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΙΣΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΑΝΑΚΛΗΣΕΩΣ
ΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

ΑΠΟ ΑΠΟΨΕΩΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ
ΕΚ ΤΗΣ "ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ,,
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΡΜΟΥ,,
ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΥ 28-ΑΘΗΝΑΙ
1933

Howie 27
1933

Μ. Δ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΙΣΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΑΝΑΚΛΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

ΑΠΟ ΑΠΟΨΕΩΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ
ΕΚ ΤΗΣ "ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ,,
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΡΜΟΥ,,
ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΥ 28-ΑΘΗΝΑΙ
1933

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΓΕΝΟΜΕΝΗ ΕΙΣ ΤΗΝ
“ΕΤΑΙΡΙΑΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ,,
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΝ ΤΗΣ
8 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1932

ΠΕΡΙ ΑΝΑΚΛΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

Εἰς τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο «ἀστυνομικὸν κράτος», ἡ διοίκησις, ἀποτελοῦσα τὴν ἐντονωτέραν ἐκδήλωσιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ ἐξαντλοῦσα σχεδὸν τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, ἔδρα ἐλευθέρᾳ παντὸς ἐλέγχου καὶ δὴ δικαστικοῦ. Τὸ νομικὸν ἀπόφθεγμα *in Polizeisachen keine Appellation* φανερῶνει πόσον ὀλίγον νοητὴ ἐφαίνεται τότε ἡ ὑπαρξίς ἐνδίκου μέσου εἰς ζητήματα διοικητικά. Εἰς τὸν ἀγῶνα ὅμως, τὸν ὁποῖον συνῆψε βραδύτερον ἡ ἐλευθέρα αὕτη δοῦσις τῆς διοικήσεως πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς νομιμότητος καὶ τοῦ αὐτοπεριορισμοῦ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, τὸ «κράτος δικαίου» ἐκέρδισε τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐδάφους τῆς. Τὸ προϋπάρχον τεκμήριον πρωτοβουλίας τῆς διοικήσεως ἀνετράπη καὶ καθιερώθη τεκμήριον ἐλευθερίας τῶν διοικουμένων κατὰ τῶν διοικητικῶν ἐπεμβάσεων. Πάντως ὅμως, διὰ μέσου τοῦ ἀγῶνος τούτου, διέσωσεν ἡ διοίκησις ἐκ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης παντοδυναμίας τῆς, ὠρισμένης χαρακτηριστικὰς ιδιότητος, τῶν ὁποίων ἡ κυριωτέρα μὲν εἶναι ἡ λεγομένη *δικαστικὴ ἐξουσία* ἢ *ἐλευθέρᾳ ἐκτίμησις*, εἶτα δὲ ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς διοικήσεως ἀπὸ τῆς ὑποχρεώσεως νὰ αἰτιολογῇ τὰς πράξεις τῆς, καθ' ὃν τρόπον καὶ αἱ δικαστικαὶ ἀρχαί, καί, τέλος, τὸ δικαίωμα αὐτῆς νὰ ἀνακαλῇ τὰς πράξεις τῆς ἐλευθέρως.

Ἄλλὰ καὶ αἱ ἀπομείνασαι αὗται ἐλευθερίαι ἐλέγχονται σήμερον ἐν ὄνό-

ματι τῆς ἀρχῆς τῆς νομιμότητος καί, ὅπως δὲν ὑπάρχει σήμερον πράξεις, ἡ ὁποία νὰ μὴ περιέχῃ ἐν ἑαυτῇ ποσοστόν τι διακριτικῆς ἐξουσίας, οὕτω δὲν ὑπάρχει καὶ πράξεις ἀπολύτως ἀνήκουσα εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐκτίμησιν τῆς διοικήσεως, δυναμένη δηλαδὴ νὰ διαφύγῃ ὁλοσχερῶς τὸν δικαστικὸν ἔλεγχον ἀπὸ μιᾶς οἰασδῆποτε ἐπόψεως⁽¹⁾. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ διοικητικὴ δικαιοσύνη ἔθεσε βαθμηδὸν περιορισμοὺς εἰς ὅλα τὰ ἐναπομείναντα στάδια τῆς ἐλευθέρας δράσεως τῆς διοικήσεως, ἐλέγχει δὲ ἤδη τὴν χρῆσιν τῆς διακριτικῆς ἐξουσίας, τὴν περὶ τὸ αἰτιολογεῖν τὰς πράξεις ἐλευθερίαν καί, τέλος, αὐτὸ τὸ δικαίωμα τῆς διοικήσεως νὰ ἀνακαλῇ τὰς πράξεις της.

Οὕτω, τὸ δικαίωμα τοῦτο τῆς διοικήσεως, ὅπως ἀνακαλῇ τὰς πράξεις της, ἔχει ὑπαχθῇ ἤδη εἰς περιορισμοὺς, τεθέντας εἴτε ὑπὸ κειμένων διατάξεων, εἴτε ὑπὸ τῆς νομολογίας καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἡ τοὺς περιορισμοὺς τούτους μελετῶσα ἐργασία περιλαμβάνει δύο τινά: α') τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ δικαιολογικοῦ λόγου τῶν περὶ τὴν ἀνάκλησιν τῶν πράξεων τῆς διοικήσεως διαμορφωθέντων κανόνων καὶ β') τὴν ταξινόμησιν καὶ συστηματικὴν ἔκθεσιν τῶν κανόνων τούτων⁽²⁾.

I

Τὸ ζήτημα τοῦ καθορισμοῦ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς νομικῆς βάσεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται τὸ μετακλητὸν ἢ τὸ ἀμετάκλητον τῶν πράξεων τῆς διοικήσεως ἀποτελεῖ θέμα θεωρητικῆς διχογνωμίας. Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι συγγραφεῖς τινες, ἐξετάζοντες τὸ ζήτημα τοῦτο, δὲν δύνανται ν' ἀπελευθερώσωσι τὴν σκέψιν των ἀπὸ τὴν ἰδέαν τοῦ δεδικασμένου, ἡ δ' ἐρευνά των μεταβάλλεται εἰς προσπάθειαν λύσεως τοῦ προβλήματος, ἐν τίνι μέτρῳ καὶ κατὰ τίνα διαβάθμισιν τὸ δεδικασμένον δύνανται νὰ ἱεραρχηθῇ καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων τῆς διοικήσεως.

Δεδικασμένον εἶναι, κατὰ τὸν ἀπλούστερον ὅρισμόν, ἡ ἰδιότης ὥρισμένων πράξεων δημοσίας ἀρχῆς, συνεπεία τῆς ὁποίας αὗται δὲν δύνανται νὰ μεταβληθῶσι διὰ πράξεων τῆς αὐτῆς φύσεως. Διακρίνεται δὲ γενικῶς τὸ δεδικασμένον εἰς τυπικὸν καὶ οὐσιαστικόν. Τυπικὸν ἢ σχετικὸν (*formelle, re-*

(1) Hauriou, *Droit administratif*, 1927, σελ. 340.

(2) Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἐρευνῶνται αἱ περιπτώσεις, καθ' ἃς κειμένη διάταξις ἀπαγορεύει ἢ ἐπιτρέπει τὴν ἀνάκλησιν πράξεων τῆς διοικήσεως, αἱ δὲ περιπτώσεις αὗται, ἀπαντῶμεναι εἰς πολλοὺς διοικητικοὺς νόμους, διαφεύγουσι τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κατωτέρω ἐκτεθεσομένων κανόνων.

lative Rechtskraft) εἶναι ἡ ἐκ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων ἀδυναμία μεταβολῆς, ἥτοι τὸ ἀπρόσβλητον τῆς πράξεως, ἐκφράζεται δὲ τοῦτο διὰ τοῦ τύπου *res judicata jus facit inter partes*. Οὐσιαστικὸν ἢ ἀπόλυτον δεδικασμένον (*materielle, absolute Rechtskraft*) εἶναι ἡ ἐκ μέρους καὶ αὐτῆς τῆς ἐκδόσεως ἀρχῆς ἀδυναμία μεταβολῆς τῆς πράξεως, ἐκφράζεται δὲ τοῦτο διὰ τοῦ τύπου *res judicata jus facit inter omnes* ⁽¹⁾.

Ἐκ τῶν δύο τούτων ἀπόψεων τοῦ δεδικασμένου, ὁ Fleiner ⁽²⁾ ἀπονέμει ἀδιστάκτως τὸ τυπικὸν δεδικασμένον εἰς πάσας τὰς πράξεις τῆς διοικήσεως, αἵτινες κατέστησαν ἀπρόσβλητοι διὰ τῆς παρόδου τῆς διὰ τὴν νόμιμον προσβολὴν αὐτῶν τεταγμένης προθεσμίας ἢ τῆς ἀκάρπου ἐξαντλήσεως τῶν κατ' αὐτῶν παρεχομένων ἐνδίκων μέσων. Ἡ διδασκαλία αὕτη δύναται νὰ γίνῃ δεκτὴ, διότι ἐπὶ τέλους ἡ μόνη οὐσία τοῦ τυπικοῦ δεδικασμένου εἶναι τὸ ἀπρόσβλητον καὶ ἀφοῦ αἱ πράξεις εἶναι ἀπρόσβλητοι μετὰ τὴν πάροδον ὠρισμένων προθεσμιῶν, κέκτῃνται πράγματι τὸ τυπικὸν δεδικασμένον, ἡ δὲ περαιτέρω συζήτησις θὰ περιορίζετο εἰς τὰς λέξεις.

Περισσότεραν δυσκολίαν παρουσιάζει τὸ ζήτημα, ἐὰν καὶ τὸ οὐσιαστικὸν δεδικασμένον, δύναται νὰ ἰσχύσῃ ἐπὶ πράξεων τῆς διοικήσεως. Ὁ δικαιολογικὸς λόγος τοῦ οὐσιαστικοῦ δεδικασμένου, ἀφοῦ διήλθε διὰ διαφόρων ἀντιμαχομένων ἀντιλήψεων, ἀνευρίσκεται σήμερον, κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην, εἰς σκέψεις σκοπιμότητος κοινωνικῆς, συνισταμένης εἰς τὴν ἀνάγκην ὅπως ἡ ἐν ἑκάστη συγκεκριμένη περιπτώσει ἐφαρμογὴ τοῦ δικαίου διαφύγῃ κατὰ τρόπον ὀριστικὸν πᾶσαν περὶ τὴν ὀρθότητά της ἀμφισβήτησιν, καταπαυομένων οὕτω τῶν δικῶν καὶ καθιερουμένης σταθερᾶς ἐννόμου τάξεως ⁽³⁾. Οὕτω δικαιολογούμενον τὸ οὐσιαστικὸν δεδικασμένον εἶναι δυνατόν νὰ ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τὴν ἐνεργὸν διοίκησιν; Ἐν τῇ διοικήσει δὲν πρόκειται περὶ ἐπιλύσεως διαφορῶν, ἀλλὰ κατὰ κανόνα περὶ διατάξεων, οἱ ὅποιοι δημιουργοῦσιν τι νέον ⁽⁴⁾, αἱ δ' ἐκάστοτε δημιουργούμεναι σχέσεις τελοῦσιν ἐν ἀρρήκτῳ συναφείᾳ πρὸς τὸ γενικὸν συμφέρον. Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιμεληται θεμάτων κατ' ἐξοχὴν ἐλαστικῶν καὶ εὐμεταβόλων ἢ διοικήσεις, ὅταν ἐκάστη πράξις αὐτῆς δημιουργεῖ δεσμούς, οἱ ὅποιοι θὰ περιώριζον ἐπ' ἀπειρον τὸς κινήσεις της;

⁽¹⁾ M e r k l, Allgemeines Verwaltungsrecht, 1927, σ. 202.

⁽²⁾ F l e i n e r Institutionen des Deutschen Verwaltungsrechts, 1928, σελ. 195, - ἑλλην. μετάφρ. ὑπὸ Γ. Σ τ υ μ φ α λ ι ᾶ θ ο υ, 1932, σ. 178· O t t o M a y e r, Deutsches Verwaltungsrecht, σ. 163.

⁽³⁾ F l e i n e r, σ. 196, - ἑλλην. μετάφρ. σ. 179· Χ. Π ρ ᾶ τ σ ι κ α, Τὸ δεδικασμένον κατὰ τὸ ἀστικὸν καὶ δικονομικὸν δίκαιον, 1929, σ. 11-25· W. J e l l i n e k, σ. 271, 299.

⁽⁴⁾ W. J e l l i n e k, Verwaltungsrecht, 1929, σ. 271· Δ. Π α π α σ τ α θ ο - π ο ὕ λ ο υ, Διοικητικὴ Δικαιοδοσία, 1932, σ. 24.

Ἀβίαστος εἶναι ἡ ἀπάντησις ὅτι τοιαῦται δεσμεύσεις εἶναι ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὴν ἀποστολὴν τῆς διοικήσεως. Ἐν τούτοις ὑπεστηρίχθη καὶ ἡ ἀντίθετος ἐκδοχή. Ὁ Merkl⁽¹⁾ εὗρίσκει ὅτι αἱ ἀνωτέρω σκέψεις, δι' ὧν ἀποκλείεται τὸ δεδικασμένον ἐκ τῆς διοικήσεως, ἀποτελοῦσι πολιτικὸν θεώρημα μὲ προσωπίδα νομικῆς θεωρίας καὶ χαρακτηρίζει τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὡς πρότυπον ὑπόδειγμα παραπλανήσεως τῆς νομικῆς σκέψεως ὑπὸ τῆς νομικῆς πολιτικῆς. Ἡ αὐστηρῶς ὅμως νομικὴ σκέψις ὁδηγεῖ, κατὰ τὴν γνώμην του, εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ οὐσιαστικοῦ δεδικασμένου καὶ ἐν τῇ ἐνεργῶ διοικήσει, κατὰ τὴν ἐξῆς σειρὰν συλλογισμῶν: Ὁ Merkl συσχετίζει ἀπάσας τὰς ἐκ τῶν διαφόρων κρατικῶν ὁργάνων ἀπορρεούσας νομικὰς πράξεις, ἐξομοιώνει ἀπάσας τὰς ἐκ τῶν διαφόρων πεδίων τῆς πολιτειακῆς δράσεως ἐκδηλώσεις δικαίου καὶ ἀπαρτίζει τὴν ἐν συνόλῳ ἔννομον τάξιν, ἣτις εἶναι διαρκῆς, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ κατὰ χρόνον ἰσχὺς αὐτῆς εἶναι ἀπεριόριστος, ἐφ' ὅσον δὲν ἐτέθησαν εἰδικοί περιορισμοί. Ἡ ἀρχὴ *lex posterior derogat priori* δὲν εἶναι ἀφηρημένον νομικὸν ἀξίωμα, ὡς κοινῶς νομίζεται, ἀλλὰ ἀρχὴ βασιζομένη ἐπὶ κειμένης διατάξεως. Ἐλλείψει τοιαύτης διατάξεως, ἰσχύει ἡ ἀρχὴ *lex posterior non derogat priori*, ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι τὸ δίκαιον, ἡ ἔννομος τάξις ἐν γένει εἶναι σταθερὰ καὶ διαρκῆς καὶ ἄκαμπτos, αἱ δὲ συγκροτοῦσαι τὴν ἔννομον τάξιν πράξεις ἰσχύουσιν ἐπ' ἄπειρον, ἐφ' ὅσον δὲν πληροῦνται αἱ ἐν πράξει ἀνωτέρας βαθμίδος προβλεπόμενοι ὅροι τῆς λήξεως τῆς ἰσχύος αὐτῶν. Καὶ ἐν τῇ διοικήσει λοιπόν, ἂν μὴ θετικὴ διάταξις ῥυθμίζῃ τὸ ζήτημα τῆς κατὰ χρόνον ἰσχύος τῶν πράξεων, αὗται ἀκολουθοῦσι τὴν ἐν τῇ ἐννόμῳ τάξει σταθερότητα καὶ διάρκειαν, μὴ δυνάμεναι νὰ ἀνακληθῶσιν, ἀλλὰ ἰσχύουσιν ἐπ' ἄπειρον, μέχρις οὗ πληρωθῶσιν οἱ ὅροι τῆς ἐξόδου τῆς ἰσχύος αὐτῶν, οἵτινες ὅμως ὅροι δέον νὰ προβλέπωνται ὑπὸ πράξεως ἀνωτέρας βαθμίδος, ἥτοι ὑπὸ τοῦ νόμου. Ἐλλείψει τοιαύτης προνοίας, ἡ πράξις εἶναι «δεδικασμένη», ἀμετάκλητος, μὴ δυναμένη ν' ἀνακληθῇ διὰ πράξεως τῆς αὐτῆς φύσεως.

Ὁ Merkl πιστεύει βαθέως εἰς τὴν σύλληψίν του αὐτήν. Ὁ αὐστριακὸς νόμος τῆς 21 Ἰουλίου 1925 «περὶ διοικητικῆς δικαιοδοσίας», ἐπιλύων *de lege lata* τὸ ἐπίμαχον ζήτημα⁽²⁾, ὁρίζει ὅτι γενικῶς αἱ διοικητικαὶ πράξεις δὲν δύνανται ν' ἀνακαλῶνται, εἰμὴ ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις καὶ τοὺς τύπους, τοὺς ὁποίους ὁρίζει ὁ νόμος. Ἐφ' ὅσον ὅμως ἐξ αὐτῶν δὲν ἐκτῆθη δικαίωμα τι, δύνανται αὐτεπαγγέλτως ν' ἀνακληθῶσιν. Ὁ Merkl, σχολιάζων τὸν νόμον, παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἐλευθέρα αὕτη μετακλητότης τῶν μὴ ἰδρυσασῶν δίκαια πράξεων ὑφίσταται μόνον διότι τὸ ἠθέλησεν ὁ νόμος καὶ οὐχὶ συνεπεῖα θεω-

(1) Σελ. 211 κ. ε.

(2) Καθ' ὃν τρόπον τὸ Διάταγμα τῆς Βαδης τῆς 31 Αὐγ. 1884, περὶ οὗ ἴδε ἐν W. Jellinek, σ. 270.

ρητικῆς, ἐννοιολογικῆς ἀνάγκης. Ἐλλείπει τῆς διατάξεως τοῦ νόμου, καὶ αὐταὶ αἱ μὴδὲν δίκαιον δημιουργήσασαι πράξεις θὰ παρέμενον ἀμετάκλητοι καὶ δεδικασμένοι.

Ἡ σημασία τῆς ἀνωτέρω διδασκαλίας δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀποφασιστική, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἅψ' ἐνὸς μὲν ὅτι τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐν Αὐστρίᾳ ἰσχυροῦσης ὡς ἀνωτέρω νομοθεσίας, ἅψ' ἐτέρου δὲ ὅτι ἀποτελεῖ φυσικὴν καὶ ἀναγκαίαν συνέπειαν ἐτέρας θεωρίας τοῦ αὐτοῦ διδασκάλου, καθ' ἣν μεταξὺ διοικήσεως καὶ δικαιοδοσίας δὲν ὑφίσταται διαφορὰ οὐσιαστική, ἀλλὰ τυπική, ἀφορῶσα δηλ. οὐχὶ τὸ περιεχόμενον τῆς λειτουργίας, ἀλλὰ τὸν τρόπον ἐκδηλώσεως καὶ τὴν μορφήν τῶν ἀσκούντων ἑκατέραν ὀργάνων⁽¹⁾. Τούτου δοθέντος, ὁ Meckl ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ μὴ ἀνείρῃ διαφορὰς μεταξὺ δικαστικῶν καὶ διοικητικῶν πράξεων, ὡς καὶ πρὸς τὴν κατὰ χρόνον ἰσχὺν αὐτῶν.

Ὅτι διὰ τὸν Meckl ἀποτελεῖ τὸν κανόνα, διὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην ἀποτελεῖ τὴν ἐξαίρεσιν. Αἱ διοικητικαὶ πράξεις εἶναι ἐλευθέρως ἀνακληταί, ἡ δὲ ἀνάκλησις τῶν κωλύεται μόνον εἰς δύο περιπτώσεις : 1) ὅταν ὁ νόμος ἀπαγορεύει αὐτὴν καὶ 2) ὅταν ἤθελε προσβάλλει κεκτημένα ἐκ τῆς πράξεως δικαιώματα. Ἀλλὰ καὶ τότε, πρὸς ἐκφρασιν τῆς τοιαύτης ἀδυναμίας ἀνακλήσεως τῶν πράξεων, ἐπιμελῶς ἀποφεύγεται ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου «δεδικασμένον», γίνεται δὲ χρῆσις τοῦ ὅρου «ἀμετάκλητον» (Unwiderruflichkeit)⁽²⁾.

Ὡς δικαιολογικὸς λόγος τῆς τοιαύτης κατ' ἐξαίρεσιν καθιερώσεως τοῦ περιορισμένου ἀμετακλήτου, φέρεται συνήθως ὁ «σεβασμὸς τῶν κτηθέντων δικαίων». Τὸ ζήτημα τοῦτο χρήζει εἰδικῆς ἐξετάσεως.

Καθὼς παρατηρήθη⁽³⁾, ἀποτελεῖ φαῦλον κύκλον τὸ νὰ λέγωμεν ὅτι μία πράξις εἶναι ἀμετάκλητος διότι ἐδημιούργησε κεκτημένα δικαιώματα, διότι τὸ κεκτημένον δικαίωμα συνίσταται κυρίως εἰς τὴν διατήρησιν τῆς διὰ τῆς πράξεως δημιουργηθείσης νομικῆς καταστάσεως, ἥτις ὅμως τότε μόνον δύναται νὰ διατηρηθῇ, ὅταν ἀκριβῶς ἡ πράξις εἶναι ἀμετάκλητος.

Ἐκτὸς τούτου, ἡ αὐτὴ θεωρία, καθορίζουσα τὰς περιπτώσεις τοῦ ἀμετακλήτου, δέχεται ὅτι καὶ ἡ ἄκυρος πράξις εἶναι ἀμετάκλητος, ἐφ' ὅσον ἐξ αὐτῆς ἐκτήθησαν δικαιώματα. Ἀλλὰ ἐκ πράξεως ἄκυρου, ἥτοι πράξεως παρὰ νόμου, ἀντιστρατευομένης δηλαδὴ πρὸς τὸν κανόνα τοῦ δικαίου, εἶναι δύσκολον νὰ συλλάβῃ τις δημιουργίαν νομικῆς καταστάσεως νομίμου καὶ συνεπῶς ἔγκυρον ἀπόκτησιν ὑποκειμενικῶν δικαίων, τὰ ὅποια θὰ εἶχον τὴν δύναμιν

(1) Δ. Παπασταθοπούλου, Διοικητικὴ Δικαιοδοσία, 1932 σ. 83.

(2) Otto Mayer, σ. 164· W. Jellinek, σ. 271. Τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ἐν τῇ ὑπ' ἀρ. 669 (1930) ἀποφάσει ὁμιλεῖ περὶ «δεδικασμένου», ἀπορρέοντος ἐκ διοικητικῆς πράξεως, ἣν νόμος ἐκήρυξεν «ἀμετάκλητον».

(3) W. Jellinek, σ. 270.

ν' ἀναχαιτίσωσι τὴν ἀνάκλησιν τῆς παρὰ νόμου πράξεως, ν' ἀναχαιτίσωσι δηλαδὴ αὐτὴν τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἀρχῆς τῆς νομιμότητος, τῆς ὁποίας ἀποστολὴ εἶναι ἀκριβῶς ὁ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ νόμου περιορισμὸς τῆς διοικήσεως. Ἡ αὐστηρὰ ὑπεροχὴ τοῦ κανόνος δικαίου θὰ ἐπέβαλλε νὰ δεχθῶμεν—ἐὰν θέλωμεν νὰ ἰστάμεθα ἐπὶ ἀμιγῶς νομικοῦ πεδίου—τὴν διδασκαλίαν τοῦ Duguit⁽¹⁾, καθ' ἣν ἡ ἐκ παρὰ νόμου διοικητικῆς πράξεως προελθοῦσα νομικὴ κατάστασις εἶναι ἐπανορθωτέα εἰς οἵανδ' ἴσως ἐποχὴν, ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν ν' ἀποζημιωθῇ ὁ ζημιούμενος, ἀποκρουομένης οὕτω τῆς ἰδέας κτήσεως δικαιώματος ἐκ πράξεως παρὰ νόμου.

Ὡστε κατ' ἀκραιφνή νομικὴν κρίσιν, ὁ σεβασμὸς τῶν κτηθέντων δικαίων δὲν εἶναι πάντοτε ἐπαρκὴς δικαιολογικὸς λόγος τῆς καθιερώσεως τοῦ ἀμετακλήτου. Ἀλλὰ τὸ δίκαιον δὲν εἶναι γεωμετρία, καθὼς ἐλέχθη, καὶ δὲν μειώνει καθόλου τὴν νομικὴν ἀξίαν τῆς περὶ ἀνακλητοῦ τῶν πράξεων διαμορφωθείσης θεωρίας ἢ παρατήρησις ὅτι κατὰ τὴν συγκρότησίν της προσέφυγεν εἰς τὴν σφαῖραν τῶν δικαιοπολιτικῶν ὑπολογισμῶν, ἐπὶ τῷ τέλει ἵνα ἐξασφαλισθῇ σταθερότης καὶ ἀσφάλεια εἰς τὰς ἐκ τῶν πράξεων τῆς διοικήσεως προερχομένας νομικὰς καταστάσεις. Γενικῶς ἀναγνωρίζεται ὅτι ἡ διοικητικὴ ἀρχή, ἡ ὁποία σιωπηρῶς ἀναγνωρίζει καὶ ἀνέχεται ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὴν ἐκ παρὰ νόμου πράξεως προκύψασαν κατάστασιν, θὰ ἐνήργει παρὰ τὰς ἀρχὰς τῆς καλῆς πίστεως (*gegen Treu und Glauben*) καὶ τῆς εὐρύθμου λειτουργίας τῆς διοικήσεως, ἐὰν αἰφνιδίως ἀνεκάλει τὴν προᾶξιν της αὐτῆς, ἀδιαφοροῦσα διὰ τὴν ἀναιροπὴν τῶν ἐπελθόντων ἀποτελεσμάτων⁽²⁾. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, οὐχὶ ἡ νομικὴ ἐπιταγὴ τοῦ σεβασμοῦ δικαιωμάτων ἀμφιβόλων, ἀλλὰ ἡ σκόπιμος ἐξασφάλις τῆς σταθερότητος τοῦ δικαίου ἐν τῇ διοικήσει ὑπῆρξεν ὁ δικαιολογικὸς λόγος τῆς καθιερώσεως τοῦ ἀμετακλήτου.

Τὴν ἀντίληψιν ταύτην θεωροῦμεν ἰδιαίτερος προσφορωτέραν παρ' ἡμῖν διὰ τὸν ἐξῆς λόγον. Τὸ ἡμέτερον Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ἀπεμακρύνθη ἐν μέρει τῆς ἐπὶ τοῦ θέματος νομολογίας τοῦ γαλλικοῦ. Πράγματι τὸ *Conseil d'État* δέχεται ὅτι ἡ παρὰ νόμον προᾶξις, ἡ δημιουργήσασα δίκαια, ἀνακαλεῖται μόνον ἐντὸς τῆς προθεσμίας προσβολῆς της· τὸ ἡμέτερον ὅμως Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ἀπέφυγε νὰ καθορίσῃ τὸν χρόνον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐπιτρέπεται ἡ ἀνάκλησις τῆς παρὰ νόμου πράξεως, δεχόμενον ἀπλῶς ὅτι ἀνακαλεῖται αὕτη νομίμως ἐντὸς εὐλόγου χρονικοῦ διαστήματος, μετὰ τὴν πάροδον τοῦ ὁποίου καθίσταται ἀμετάκλητος. Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ εὐλόγου τούτου διαστήματος ἀφείθη εἰς τὴν ἐκάστοτε ἐκτίμησιν τοῦ δικαστοῦ. Αὕτη ὅμως ἡ μερικὴ ἀπομάκρυνσις δύναται νὰ ἔχῃ ὥς συνέπειαν τὴν μετα-

(1) *Droit Constitutionnel*, 1930, τ. III, σ. 789.

(2) *Fl e i n e r*, σ. 200· *W. Jellinek*, σ. 211 καὶ 277.

τόπισιν ὁλοκλήρου τῆς θεωρίας ἐπὶ ἄλλης δικαιολογικῆς βάσεως. Πράγματι, ἐν Γαλλίᾳ ἐσκέπτοντο μέχρι τινός, ὅτι ἡ δημιουργήσασα δίκαια παράνομος πράξις καθίσταται ἀμετάκλητος ἀμέσως ἅμα τῇ ἐκδόσει της. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1912 ⁽¹⁾ τὸ πρῶτον ἐσκέφθησαν ὅτι, ἀφοῦ δύναται πᾶς τρίτος, βλαπτόμενος ἐκ τῆς πράξεως, νὰ ἐπιτύχῃ δικαστικῶς τὴν ἀκύρωσίν της, θὰ ἦτο ὑπερβολικὸν νὰ ἀπαγορεύσωμεν εἰς τὴν διοίκησιν νὰ προλάβῃ τὸ δικαστήριον καὶ ν' ἀνακαλέσῃ τὴν πράξιν, τὴν ὁποίαν ἐκ τῶν ὑστέρων ἀναγνωρίζει ὡς παράνομον. Τοῦτο ὅμως, φυσικὰ, δύναται νὰ πράξῃ ἡ διοίκησις μόνον ἐντὸς τοῦ χρονικοῦ διαστήματος, καθ' ὃ ἡ πράξις ὑπόκειται εἰς προσβολὴν καὶ οὐδ' αὐτὸς ὁ ὠφελούμενος δύναται νὰ εἶναι βέβαιος περὶ τῆς ὁριστικότητος τῆς πράξεως, οὐχὶ δὲ καὶ μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου τούτου, ὅποτε ἡ πράξις εἶναι πλέον ἀπρόσβλητος ⁽²⁾.

Τοιαύτη σειρὰ σκέψεων δὲν διεμόρφωσε πιθανῶς τὴν νομολογίαν τοῦ πλεονῶντος ἡμῶν Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας. Διότι καθ' ὅλον τὸ «εὐλογον» διάστημα, ὅπερ συνήθως εἶναι μεγαλύτερον τῆς ἐξηκονθήμερου προθεσμίας τῆς ἀσκήσεως αἰτήσεως ἀκυρώσεως, δὲν εἶναι βεβαίως ἡ πράξις μετέωρος ἀπὸ ἀπόψεως ἐνδίκου προσβολῆς. Ἀντιθέτως, ἐνταῦθα ὑπάρχει ἡ σκέψις ὅτι ἡ πράξις ἡ παράνομος ἀνακαλεῖται κατ' ἀρχὴν καὶ ἅμα τῇ ἐκδόσει της καὶ ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα μετ' αὐτὴν, μόνον δὲ μετὰ τὴν ἐξάντλησιν τοῦ εὐλόγου διαστήματος ἀρχίζει νὰ γίνεται λόγος περὶ παρανομίας τῆς ἀνακλήσεως. Ὡστε τὴν ιδιότητα τοῦ ἀμετακλήτου προσδίδει εἰς τὴν πράξιν, οὐχὶ τὸ ἐξ αὐτῆς κτηθὲν δίκαιον (διότι τότε θὰ ἔδει τοῦτο νὰ δράσῃ ἅμα τῇ ἐκδόσει της, οὐδὲ νοεῖται ὅτι «ἐκτῆθη» μόνον μετὰ τὴν πάροδον τοῦ διαστήματος), ἀλλ' ἐν νέον, ἐπιγενόμενον στοιχείον, ἥτοι ἡ ἐπὶ εὐλογον χρονικὸν διάστημα σιωπὴ τῆς διοικήσεως καὶ ἡ ἐκ ταύτης εὐλόγως ἐμπνεομένη εἰς τὸν πολίτην ἐμπιστοσύνη καὶ πεποίθησις ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν σταθερότητα τῶν δημιουργηθεισῶν νομικῶν καταστάσεων. Ὅθεν ὀρθῶς, φρονοῦμεν, ὑπεδείχθη ἤδη καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἀντικατάστασις τῆς ἐκφράσεως «σεβασμὸς τῶν κτηθέντων δικαίων» διὰ τῆς ἀκριβεστερας ἐκφράσεως «σταθερότης τῶν δημιουργηθεισῶν καταστάσεων» ⁽³⁾.

⁽¹⁾ Delbez, La révocation des actes administratifs, ἐν Revue du Droit Public 1928, σ. 463, - ἑλλην. μετάφρ. ὑπὸ Σ π. Παυλοπούλου, μετὰ πολλῶν προσθηκῶν καὶ σημειώσεων, 1932.

⁽²⁾ Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἀπεκρυσταλλώθη ἡ γαλλικὴ νομολογία, μετὰ μακρὰν περιόδον δισταγμοῦ, διὰ τῆς περιλαλήτου ἀποφάσεως Cachet τῆς 3 Νοεμβρ. 1922, περὶ τῆς ἰδεῖς ἐν Hauriou, Droit Administratif, 1927, σ. 1029, ἐν τέλει.

⁽³⁾ Delbez, σελ. 468. Ἐν τῇ 293 (1932) ἀποφάσει τοῦ Σ. Ε. φέρονται ἀμφότεροι οἱ δικαιολογικοὶ λόγοι: «Πρὸς προστασίαν τῶν δημιουργηθέντων δικαιωμάτων καὶ διὰ νὰ μὴ πυχρήνῃται ἀβεβαιότης ἐπικίνδυνος εἰς τὰς συναλλακτικὰς σχέσεις». Διαιστολὴν μεταξὺ

II

Κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἤδη παρ' ἡμῖν νομολογίαν, αἱ πράξεις τῆς διοικήσεως εἶναι κατ' ἀρχὴν ἐλευθέρως ἀνακληταί, ἐφ' ὅσον δὲν ἐδημιούργησαν δικαιώματα. Ἐὰν ἐδημιούργησαν δικαιώματα, τότε παρίσταται ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν: ἐὰν εἶναι νόμιμοι, καθίστανται ἀμέσως ἀμετάκλητοι· ἐὰν εἶναι πλημμελεῖς, ἀνακαλοῦνται μόνον πρὸ τῆς παρόδου εὐλόγου χρονικοῦ διαστήματος, μεθ' ὃ καθίστανται καὶ αὗται ἀμετάκλητοι. Προκειμένου ὅμως περὶ πλημμελῶν, ἀπαιτεῖ πρὸς τούτοις ἡ νομολογία καλὴν πίστιν παρὰ τῷ ἐνδιαφερομένῳ, ἥτοι ἀπαιτεῖ νὰ μὴ εἶχε προκαλέσει οὗτος τὴν πλημμελῆ πρᾶξιν δι' ἐνεργείας ἀπατηλῆς.

Ὡστε διὰ τὴν δημιουργίαν ἀμετακλήτου νομικῆς καταστάσεως ἀπαιτοῦνται τὰ ἑξῆς στοιχεῖα: α) πρᾶξις ἀτομική, β) δημιουργία δικαιωμάτων, ἐπὶ δὲ πλημμελῶν πράξεων: γ) πάροδος εὐλόγου χρονικοῦ διαστήματος καὶ δ) καλὴ πίστις τοῦ ὑπὲρ οὗ ἡ πρᾶξις.

Α'. Πρᾶξις ἀτομική.—Εἶναι φανερόν ὅτι ἀποκλείεται συζήτησις περὶ ἀμετακλήτου τῶν πράξεων τῆς διοικήσεως, αἱ ὁποῖαι ἔχουσι χαρακτῆρα οὐχὶ ἀτομικόν, ἀλλὰ κανονιστικόν. Αἱ κανονιστικαὶ πράξεις εἶναι ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των ἐλευθέρως ἀνακληταί, ἡ δὲ ἀνάκλησίς των, λεγομένη κυρίως κατάργησις (*derogatio*), οὐδέποτε προσκρούει εἰς δίκαια ὑποκειμενικά, διότι ἡ κανονιστικὴ πρᾶξις δημιουργεῖ καταστάσεις γενικάς, ἀπροσώπους καὶ ἀντικειμενικάς, ἐν ἄλλαις λέξεσι θέτει κανόνας δικαίου, ἐκ δὲ τῶν κανόνων δικαίου κατ' ἀρχὴν δὲν δημιουργοῦνται ἀπ' εὐθείας δίκαια ἐξ ὑποκειμένου. Εἰς τὴν ἀτομικὴν πρᾶξιν ἀπόκειται νὰ ἐξατομικεύσῃ τὸν κανόνα καὶ νὰ προσαρμόσῃ αὐτὸν εἰς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν, ὁπότε θ' ἀνακίψῃ ἡ ἀτομική, ὑποκειμενικὴ νομικὴ κατάστασις ⁽¹⁾. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα πότε ἡ πρᾶξις ἔχει χαρακτῆρα κανονιστικόν καὶ πότε ἀτομικόν — προκῦπτον ἰδίως ἐπὶ πράξεως ἀτομικῆς μὲν φύσεως, ἀλλὰ γενικῆς ἐφαρμογῆς—δὲν λύεται διὰ μιᾶς ἐνιαίας ἀρχῆς, διότι τὰ θέματα τῆς κανονιστικῆς ἐξουσίας, ὅπως ἄλλωστε καὶ τὰ θέματα τοῦ οὐσιαστικοῦ νόμου, μόνον ἐνδεικτικῶς δύνανται νὰ ὀρι-

δημιουργίας δικαιώματος καὶ πραγματικῆς καταστάσεως ἴδε ἐν Στ. Παπαφράγκου, *Πορίσματα ἐκ τῆς νομολογίας τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας*, 1931, σ. 59.

(1) F l e i n e r, σ. 69, - ἑλλην. μεταφρ. σ. 63, 64. Περὶ τοῦ ἀνακλητοῦ τῶν κανονιστικῶν, ἴδε H a u r i o u, σ. 457 καὶ 461· J è z e, *Droit Administratif*, τ. I, σ. 14· A l i b e r t, *Contrôle juridictionnel de l'administration*, 1926, σ. 318· D e l - b e z, σ. 471· D u g u i t, *Droit Constitutionnel*, τ. I, σ. 236· M e r k l, *Allgemeines Verwaltungsrecht*, 1927, σ. 205.

σθῶσι (ὀργάνωσις ὑπηρεσιῶν, ἄσκησις ἀστυνομίας κλπ.),⁽¹⁾ ἀλλ' ἀφίεται εἰς τὸν δικαστὴν ⁽²⁾ νὰ κρίνῃ κατὰ πόσον εὐρίσκεται ἐνώπιον πράξεως κανονιστικῆς καί, συνεπῶς, ἀπεριορίστως μετακλητῆς, ἢ ἀτομικῆς, ἐφ' ἧς εἶναι ἐφαρμοστέοι οἱ περιορισμοὶ τῆς ἀνακλήσεως.

Β'. Δημιουργία δικαιωμάτων. — Τὸ ζήτημα, πότε μία πράξις τῆς διοικήσεως δημιουργεῖ δίκαιον ἐξ ὑποκειμένου, κωλύον τὴν ἀνάκλησίν της, εἶναι δύσλυτον, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον ἡ νομολογία τοῦ τε γαλλικοῦ καὶ τοῦ ἡμετέρου Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ἐξωμοίωσε πρὸς τὴν δημιουργίαν δικαιωμάτων καὶ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἡ πράξις ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις διὰ τὴν ἀπόκτησιν δικαιωμάτων⁽³⁾. Πᾶσα ἐξουσία, ἡ ὁποία ἐκ τῶν κειμένων κανόνων τοῦ δημοσίου δικαίου ἀπονέμεται εἰς τὸν πολίτην δὲν ἀποτελεῖ, κυρίως εἰπεῖν, δικαίωμα, ὡς λ. χ. δὲν εἶναι δικαίωμα τὸ κοινῶς λεγόμενον δικαίωμα χρήσεως τῶν κοινοχρήστων τόπων, ἢ τὸ δικαίωμα ὅπως ὁ κεκτημένος τὰ νόμιμα προσόντα ζητήσῃ τὸν διορισμὸν τοῦ εἰς δημοσίαν θέσιν κλπ. Αἱ γενικαὶ αὗται ἐξουσίαι τοῦ πολίτου, στηριζόμεναι εἰς γενικοὺς καὶ ἀφηρημένους κανόνας καὶ ὑφιστάμεναι οἷονεὶ κατ' ἀντανάκλασιν αὐτῶν, ὠνομάσθησαν διὰ τοῦτο ἀ ν τ α ν α κ λ α σ τ ι κ ᾶ δικαιώματα (Reflex-rechte) καὶ διαστέλλονται σαφῶς τῶν δικαιωμάτων ἐκείνων, ἅτινα παράγονται εἴτε ἀμέσως ἐκ τῆς ἐξαιρετικῶς δεδηλωμένης βουλήσεως τοῦ νομοθέτου νὰ παράσχῃ ἀπ' εὐθείας τὰ δικαιώματα ταῦτα εἰς ἄτομόν τι ἢ κατηγορίαν ἀτόμων, εἴτε ἐκ τῆς ἐξατομικεύσεως τοῦ κανόνος, ἥτις συντελεῖται τῇ μεσολαβήσει τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας καὶ ἥτις δημιουργεῖ παρὰ τῷ πολίτῃ τὴν ἀξίωσιν, ὅπως ἀπαιτήσῃ παρὰ τῆς δημοσίας ἀρχῆς ὠρισμένην προᾶξιν ἢ παρὰ λειψιν, δηλαδὴ ὠρισμένην παροχὴν, καθιστῶσα τοῦτον πιστωτὴν τῆς διοικήσεως⁽⁴⁾. Ὅθεν ἀπαιτεῖται νὰ ὑφίσταται ἤδη ἡ ἀξίωσις τοῦ πολίτου ἐπὶ τὴν ἀτομικὴν παροχὴν ἐκ μέρους τῆς διοικήσεως ἢ, τοῦλάχιστον, νὰ μὴ ἀπαιτῆται διὰ τὴν ὑπαρξιν αὐτῆς ἄλλο τι εἰμὴ μόνον ἢ δήλωσις τῆς περὶ τοῦτου βουλήσεως αὐτοῦ. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ τὸ ζήτημα, πότε ὑφίσταται κεκτημένον δίκαιον ὑπὸ τὴν ἄνω ἔννοιαν ἀπόκειται κατ' ἀρχὴν εἰς τὴν ἐκάστοτε συγκεκριμένην ἐκτίμησιν τοῦ δικαστοῦ. Δύναται τις ὅμως ἐνδεικτικῶς νὰ καθορίσῃ τὰ ὅρια τῆς ἐκτιμήσεως ταύτης.

1. Οὕτω κατὰ κανόνα δὲν δημιουργοῦσι δικαιώματα :

- α) Αἱ κανονιστικαὶ πράξεις, δι' οὓς ἀνωτέρω εἵπομεν λόγους.
- β) Αἱ λεγόμεναι χ α ρ ι σ τ ι κ α ῖ πράξεις (actes gracieux), οἷον ἡ χορή-

(1) Hauriou, σ. 461 σημ.

(2) Jèze, I, 29.

(3) Hauriou, σ. 363.

(4) Fleiner, σ. 172, - ἑλλην. μετάφρ. σ. 157 κ. ε.

γησις ἀδείας εἰς δημόσιον ὑπάλληλον, δυναμένη ν' ἀνακληθῇ ἐλευθέρως⁽¹⁾.

γ) Αἱ προσωριναὶ πράξεις. Προσωρινότης δὲν συνάγεται ἐκ μόνου τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ἐκδοσις τῆς πράξεως ἀπέκειτο εἰς τὴν διάκρισιν τῆς διοικήσεως (διότι αἱ εἰς τὴν διάκρισιν τῆς διοικήσεως ἀποκείμεναι πράξεις δὲν εἶναι ἐκ τούτου καὶ μόνου ἀνακληταί), ἀλλὰ δέον νὰ στηρίζηται εἰς ρῆτραν διατυπωθεῖσαν ἐν τῇ πράξει περὶ προσωρινῆς αὐτῆς ἰσχύος⁽²⁾, εἴτε καὶ σιωπηρῶς συναγομένην ἐκ τῶν ὅρων καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς ἐκδόσεως ἢ ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀντικειμένου τῆς πράξεως. Προσωριναὶ πράξεις πρέπει νὰ θεωρῶνται: 1) Αἱ περιέχουσιν τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς καθ' οἵανδήποτε ἐποχὴν ἀνακλήσεως. Ἡ ἐπιφύλαξις αὕτη, τιθεμένη συνήθως εἰς ἀδείας ἀστυνομικῆς φύσεως, καθιστᾷ τὰς πράξεις ἐλευθέρως ἀνακλητάς⁽³⁾. 2) Αἱ ἄδεια ἰδιαιτέρας χρήσεως ἐπὶ κοινοχρήστων κτημάτων (permissions de voirie), ἔχουσιν τὸν χαρακτῆρα τῆς ῥωμαϊκῆς «παρακλήσεως», εἶναι ἐπίσης ἐλευθέρως ἀνακληταί. Ἀλλὰ καὶ τούτων τὴν ἀνάκλησιν ἐδέσμευσε τὸ γαλλικὸν Conseil d'État, ἐπιτρέψαν αὐτὴν μόνον πρὸς τὸ συμφέρον τῆς κυκλοφορίας καὶ ἀσφαλείας, βραδύτερον δὲ καὶ διὰ δύο ἑτέρους λόγους, ἥτοι εἰς τὰς περιπτώσεις καθ' ἃς ἡ διατήρησις των α) συνεπάγεται χρηματικὰς ἐπιβαρύνσεις τῶν αὐτοδιοικουμένων ὁργανισμῶν καὶ β) δημιουργεῖ κατάστασιν συγκρουομένην πρὸς ἀμετάκλητον δικαστικὴν ἀπόφασιν. Ὅθεν ἀνάκλησις τῶν ἀδειῶν τούτων ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ ἐπωφελεστέρας παραχωρήσεως θὰ ἦτο ἀκυρωτέα διὰ κατάχρησιν ἐξουσίας⁽⁴⁾. Οἱ τοιοῦτοι ὅμως περιορισμοὶ δὲν πρέπει νὰ νομισθῇ ὅτι κατέστησαν ἀμετακλήτους τὰς περὶ τῶν ὧν ὁ λόγος ἀδείας, διότι οὐδεμία πρᾶξις, ἔστω καὶ ἐλευθέρως ἀνακλητή, ἀνακαλεῖται νομίμως διὰ σκοπὸν μὴ προσαρμοζόμενον πρὸς τὸν νόμον. Ἀρα αἱ πράξεις τῆς κατηγορίας ταύτης παραμένουσι προσωριναί, μὴ δημιουργοῦσαι δίκαια ἐξ ὑποκειμένου, καὶ διὰ τοῦτο κατὰ κανόνα εἶναι ἀνακληταί. 3) Τέλος, αἱ πράξεις αἱ

(1) W. Jellinek, σ. 272· Delbez, σ. 469· C. E. 28 Ἰουν. 1911 Syveton, Alibert, σ. 320· Θ. Ἀγγελόπουλου, Δίκαιον τῶν πολιτικῶν υπαλλήλων, 1923, σ. 168. Ἐν τούτοις, κατὰ τὴν Σ.Ε. 200 (1930), δὲν ἀνακαλεῖται πρᾶξις κοινοτικοῦ συμβουλίου, δι' ἧς ἐχορηγήθη βοήθημα εἰς ἀπόρους μαθητάς.

(2) Χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἀρκῇ ὁ ἀπλοῦς χαρακτηρισμὸς τῆς πράξεως ὡς «προσωρινῆς» («προσωρινή» παραχώρησις οἰκοπέδων εἰς πρόσφυγας, Σ. Ε. 103 (1929).

(3) Fleiner, σ. 202, - ἑλλην. μετάφρ. σ. 182· W. Jellinek, σ. 270, ἔνθα καὶ ἀπόφασις τοῦ Pr OVG, κρίνουσα ὅτι, παρὰ τὴν ἐπιφύλαξιν, ἡ ἀνάκλησις δὲν δύναται νὰ γίνῃ, εἰμὴ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς ἀστυνομίας Σ. Ε. 616 (1930).

(4) Hauriou, σ. 349, σημ.· Τοῦ αὐτοῦ, Notes d'arrêts du Conseil d'État, τ. III, σ. 303· Paul Regray, Des faits de jouissance privative sur le domaine public, 1900, σ. 68 κ. ἐ.· C. E. 27 Δεκ. 1901, affaire Pécard· Σ. Ε. 118 (1932), ἔνθα πρόκειται περὶ ἀνακλήσεως ἀδείας χρήσεως δημοτικῆς πλατείας, ἰδίως δὲ 616 (1930). Κριτικὴν τῆς νομολογίας τοῦ C. E. ἔβλεπεν Jèze, τ. III, σ. 240. κ. ἐ.

ὑποκείμεναι εἰς ἔγκρισιν παρ' ἀνωτέρας ἢ ἐποπτευούσης ἀρχῆς, δέον νὰ θεωρῶνται προσωρινὰ κατὰ τὸ μέχρι τῆς ἐπικυρώσεως των διάστημα. Ὅθεν δύναται νὰ ἀνακληθῇ πρὸ τῆς παρὰ τοῦ Νομάρχου ἐπικυρώσεως πράξις κοινοτικοῦ συμβουλίου⁽¹⁾.

Γενικῶς, αἱ πράξεις τῶν ἀνωτέρω κατηγοριῶν εἶναι ἐλευθέρως ἀνακληταί. Ἡ ἀνάκλησις των δύναται νὰ γίνῃ ὑπὸ τῆς ἐκδόσεως ἢ ἄλλης, νόμῳ ἁρμοδίας, ἰσοτίμου ἢ ἱεραρχικῶς προϋσταμένης ἢ ἐποπτευούσης ἀρχῆς, διὰ πράξεως ἐκδιδομένης συνήθως μὲν ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς τύπους, ὑφ' οὓς καὶ ἡ ἀνακαλουμένη, ἐνίοτε ὅμως καὶ κατ' ἄλλην διαδικασίαν⁽²⁾. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ἐὰν τὸ γεγονός τῆς ἀνακλήσεως αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ δὲν ἀποτελῇ παρὰ βασιν νόμου, δὲν ἔπεται ὅτι ἡ ἀνάκλησις εἶναι ἀπηλλαγμένη παντὸς ἐλέγχου. Τοῦναντίον, αὕτη ἐλέγχεται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς καλῆς χρήσεως τῆς περὶ τὴν ἀνάκλησιν διακριτικῆς ἐξουσίας, τῆς νομίμου ἢ ἀκριβοῦς αἰτιολογίας αὐτῆς, τῆς καταχρήσεως ἐξουσίας κλπ. Τέλος, ἡ περὶ τὴν ἀνάκλησιν ἐλευθερία πρέπει νὰ παρουσιάζῃ μίαν λογικὴν εὐστάθειαν, δι' ἣν καὶ δὲν θεωρεῖται ἐπιτρεπομένη ἡ ἀνάκλησις τῆς ἀνακλήσεως, διότι τότε τίποτε δὲν θὰ ἠμπόδιζε καὶ τὴν ἀνάκλησιν τῆς ἀνακλήσεως τῆς ἀνακλήσεως, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς μέχρι συγχύσεως τελείας. Ὅθεν ὁσάκις ἡ διοίκησις ἐπιθυμεῖ ν' ἀνακαλέσῃ τὴν ἀνάκλησιν, ὀφείλει νὰ ἐκδώσῃ νέαν θετικὴν πράξιν ὁμοίαν πρὸς τὴν ἀνακληθεῖσαν⁽³⁾.

2. Ἀντιστρόφως δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι κατὰ κανόνα δημιουργοῦσι δικαιώματα αἱ ἑξῆς, ἐνδεικτικῶς ἀπαριθμούμεναι, κατηγορίαι πράξεων:

α) Αἱ δικαιοδοτικαὶ πράξεις, κερτημέναι δύνάμιν δεδικασμένου, περὶ ὧν δὲν πρόκειται.

β) Αἱ ὑποχρεωτικαί, ὧν δηλ. ἡ ἑκδοσις εἶναι κατὰ νόμον ὑποχρεωτική, διότι ἄλλως διὰ τῆς ἀνακλήσεως θὰ περιεγράφετο ἡ ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιβαλλομένη ὑποχρέωσις πρὸς ἑκδοσιν τῆς πράξεως⁽⁴⁾.

γ) Αἱ λεγόμεναι πράξεις ὅροι (actes-conditions), κυρίως δὲ ἐξ αὐτῶν οἱ διορισμοὶ ὑπαλλήλων, δημιουργοῦντες ἔννομον ἀξίωσιν τοῦ διορισθέντος ἐπὶ τὴν διατήρησιν τοῦ ὑπαλληλικοῦ status, εὐθὺς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ διορισμοῦ καὶ πρὸ τῆς κοινοποιήσεως αὐτοῦ⁽⁵⁾. Ἐπίσης τὸ περὶ πολιτογραφήσεως Διάταγμα, καίτοι ἡ ἑκδοσις του ἀνήκει εἰς τὴν διακριτικὴν ἐξουσίαν τῆς διοικήσεως, ἐκδοθὲν δὲν ἀνακαλεῖται⁽⁶⁾.

(1) W. Jellinek, σ. 270· Σ. Ε. 683 (1930).

(2) Delbez, σ. 480· W. Jellinek, σ. 276· Jèze I. σ. 214· Σ. Ε. 455 (1931), 247 (1931).

(3) W. Jellinek, σ. 271. Ἴδε, καίτοι μὴ ἀπολύτως σχετικῶς, Σ. Ε. 4 (1931).

(4) W. Jellinek, σ. 269· Σ. Ε. 450 (1930), ἀρθρ. 239 Κωδ. Νομοθ. Δήμων καὶ Κοινοτήτων.

(5) Πλετόνα ἐν Jèze, τ. I, σ. 204, 214 κ. ε. Σ. Ε. 459 (1931).

(6) Σ. Ε. 190 (1929).

δ) Αἱ διμερεῖς πράξεις, ἥτοι αἱ διοικητικαὶ συμβάσεις διαφεύγουσι τὴν ἀνάκλησιν, ὡς δημιουργοῦσαι σαφῶς δικαιώματα συμβατικά. Ἀλλὰ καὶ αἱ πράξεις αἱ δυνάμεναι ν' ἀπομονωθῶσιν ἐκ τῆς ὅλης συνθέτου διοικητικῆς ἐνεργείας (*opération*), κατὰ τὴν διαμορφωθείσαν ἐν Γαλλίᾳ θεωρίαν τῆς «ἀπομονώσεως τῶν πράξεων»⁽¹⁾ καὶ νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπέχουσαι θέσιν προτάσεως ἢ ἀποδοχῆς καὶ ἔνεκα τούτου ἄγουσαι εἰς τὴν κατάρτισιν τῆς συμβάσεως θεωροῦνται ἐπίσης ἀμετάκλητοι λόγῳ δημιουργίας δικαιωμάτων, κατατασσόμεναι ἄλλως τε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἀνωτέρω μνησθεῖσαν κατηγορίαν τῶν πράξεων - ὅρων. Οὕτως ὁ Νομάρχης δὲν δύναται ν' ἀνακαλέσῃ πρᾶξιν αὐτοῦ, δι' ἧς ἐγκρίνει σύναψιν συμβάσεως κοινότητος πρὸς τρίτους, ἀφοῦ ἡ σύμβασις συνωμολογήθη⁽²⁾.

ε) Αἱ πράξεις, ὧν ἐγένετο ἐκτέλεσις ἢ ἀρχὴ ἐκτελέσεως. Οὕτως ἡ ἔναρξις οἰκοδομικῶν ἐργασιῶν κατόπιν ἀδείας οἰκοδομῆς κωλύει τὴν ἀνάκλησιν τῆς ἀδείας· ἡ ἀπλῆ ἔστω μεταφορὰ ὑλικῶν ἱπποδρομίου εἰς τὸν τόπον, εἰς ὃν ἐπετράπη ἡ λειτουργία του, κωλύει τὴν ἀνάκλησιν τῆς ἀδείας λειτουργίας⁽³⁾· ἡ παραγγελία χάρτου πρὸς σύνταξιν ἐγκυκλοπαιδικοῦ λεξικοῦ καὶ ἡ προπαρασκευαστικὴ συντακτικὴ ἐργασία ἡ γενομένη κατόπιν ἀδείας ἀτελοῦς εἰσαγωγῆς τοῦ χάρτου κωλύει τὴν ἀνάκλησιν τῆς ἀδείας ταύτης: Σ. Ε. 293 (32)· ἡ ἐκτέλεσις τῆς εἰς διοικητικὴν ἐπιτροπὴν ἀνατεθείσης ἐργασίας κωλύει τὴν ἀνάκλησιν τῆς πράξεως, δι' ἧς εἶχε καθορισθῇ ἡ ἀποζημίωσις τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην: Σ. Ε. 386 (30)· ἐκτέλεσις πράξεως κοινοτικοῦ συμβουλίου κωλύει τὴν ἀκύρωσιν της παρὰ τοῦ Νομάρχου: Σ. Ε. 335 (30).

ς) Τέλος, τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ἐδέχθη ἀμετάκλητον λόγῳ δημιουργίας κεκτημένων δικαιωμάτων καὶ εἰς τὰς ἑξῆς περιπτώσεις: Πρᾶξις περὶ ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως ἀκινήτου ἐπηρεάζει τὰ περιουσιακὰ συμφέροντα τοῦ ἰδιοκτῆτου καὶ δημιουργεῖ δικαίωμα αὐτοῦ, ὅπως ἀπαιτήσῃ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀπαλλοτριώσεως, ἀποκλείεται δὲ ἀνάκλησις αὐτῆς, ἔστω καὶ ἂν δὲν κατεβλήθῃ ἀκόμη ἡ ἀποζημίωσις: 195 (29), 204 (29). Καὶ ἂν ὁ νόμος ἐπιτρέπῃ ρητῶς τὴν ἀνάκλησιν τῆς χάριν ἀναδασώσεως κηρυχθείσης ἀπαλλοτριώσεως, αὕτη παρὰ νόμον γίνεται μετὰ πάροδον ὀλοκλήρου δεκαετίας, διότι εἰκάζεται κακὴ χρῆσις τῆς περὶ τὴν ἀνάκλησιν διακριτικῆς ἔξουσας: 800 (31), 108 (32). Ἀνάκλησις, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Νομάρχου ἐγκρισιν, πράξεως κοινοτικοῦ συμβουλίου, δι' ἧς παρεχωρήθησαν πόροι διὰ τὴν ἐπι-

(1) A l i b e r t, σ. 325. J è z e I. σ. 218.

(2) D e l b e z, σ. 483. Ἐγκρίσεις ὁμῶς πρακτικῶν δημοπρασιᾶς νομίμως ἀνακαλεῖται ἐφ' ὅσον δὲν ἐκοινοποιήθῃ: Σ. Ε. 816 (1931)· δὲν ἀνακαλεῖται ὁμῶς πρᾶξις Νομάρχου ἐγκρίνουσα ἐπικύρωσιν πρακτικῶν δημοπρασιᾶς: 520 (1930). Ἰδὲ καὶ 683 (1930).

(3) F l e i n e r, σ. 201, - ἑλλην. μετάφρ. σ. 183· W. J e l l i n e k, σ. 272.

σκευὴν ναοῦ, προσβάλλει κτηθὲν δικαίωμα τοῦ ναοῦ τούτου : 395 (31). Ἀνάκλησις ὑπὸ Νομάρχου ἐγκρίσεως πράξεως κοινοτικοῦ συμβουλίου περὶ ἐνοικιάσεως βοσκοτόπων, προσβάλλει κεκτημένα δικαιώματα : 520 (30). Ἀνάκλησις ὑπὸ Νομάρχου ἐγκρίσεως καθορισμοῦ τελῶν παραθερισμοῦ, ἐγγραφέντων ἤδη εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τῆς κοινότητος, δὲν ἐπιτρέπεται : 450 (30), 545 (30). Ἀνάκλησις ὅμως διαταγῆς ὑπουργοῦ Γεωργίας περὶ ἀπαγορεύσεως καπνοκαλλιεργείας δὲν προσβάλλει κεκτημένα δικαιώματα : 455 (31).

Γ'. Πάροδος εὐλόγου χρονικοῦ διαστήματος.—Αἱ ἔγκυροι πράξεις αἱ δημιουργήσασαι δικαιώματα καθίστανται ἀμέσως ἀμετάκλητοι, δυνάμεναι μόνον κατ' ἐξαίρεσιν νὰ ἀνακληθῶσιν, ἐὰν λόγοι δημοσίου συμφέροντος ἐπιβάλλωσι τοῦτο : (¹) Αἱ πλημμελεῖς ὅμως πράξεις, καὶ ἂν ἐξ αὐτῶν ἀπέρρευσαν καταστάσεις ὑποκειμενικαί, εἶναι κατ' ἀρχὴν ἀνακληταί(²), ἀλλὰ μόνον ἐντὸς εὐλόγου χρονικοῦ διαστήματος, πέραν τοῦ ὁποίου καθίστανται ἀμετάκλητοι. Πλημμελεῖς πράξεις νοοῦνται ἐκεῖναι, κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν ὁποίων ἐνεφιλοχώρησεν ἐλάττωμα, ὅπερ, χωρὶς νὰ καθιστᾷ ταύτας ἀνυπάρχους, ἤθελεν ἐπισύρει τὴν ἀκύρωσιν αὐτῶν, προσβαλλομένων τυχὸν ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας. Δὲν περιλαμβάνονται ὅμως ἐνταῦθα αἱ πράξεις αἱ ἐκδοθεῖσαι ἐκτὸς πάσης ἀρμοδιότητος τοῦ ἐκδόντος αὐτὰς ὀργάνου, διότι αὗται, οὔσαι ἀπολύτως ἄκυροι, οὐδέποτε δημιουργοῦσι δικαιώματα : Σ. Ε. 512 (30). Τῶν πλημμελῶν πράξεων τὴν ἀνάκλησιν δέχεται ὡς νόμιμον τὸ γαλλικὸν Conseil d'État μόνον ἐντὸς τῆς διὰ τὴν προσβολὴν των τεταγμένης προθεσμίας (ὑπολογιζομένης, φαίνεται, ἀπὸ τῆς κοινοποιήσεως τῆς πράξεως ἢ τῆς δημοσιεύσεως αὐτῆς, καθ' ὃν καὶ ἡ προθεσμία τοῦ ἐνδίκου μέσου τρόπον) (³) ἢ, ἐὰν ἡ πράξις προσεβλήθη ἤδη, μέχρι τῆς ἐκδόσεως ὁριστικῆς ἀποφάσεως ἐπὶ τοῦ ἀσκηθέντος ἐνδίκου μέσου. Τὸ παρ' ἡμῖν Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ἀπεμακρύνθη, ὡς εἴπομεν, τῆς νομολογίας ταύτης, δεχόμενον ὅτι ἡ ἀνάκλησις χωρεῖ νομίμως οὐχὶ ἐντὸς τῶν ἀνωτέρω προθεσμιῶν, ἀλλὰ ἐντὸς ἄλλου χρονικοῦ διαστήματος, ὅπερ δὲν καθορίζει γενικῶς, ἀλλ' ἐπιφυλάσσεται νὰ ἐκτιμᾷ ὡς εὐλογον ἢ μὴ κατὰ τὰς παρουσιαζομένας ἐνώπιόν του ἐκάστοτε συγκεκριμένας περιπτώσεις, ἀναλόγως τοῦ εἴδους καὶ τῶν συνεπειῶν τῆς πράξεως (⁴). Δεδο-

(¹) Σ. Ε. 293 (1932).

(²) Ἡ ἀνάκλησις των ὁμοῦς ἀποτελεῖ κατ' ἀρχὴν μίαν ἀφηρημένην ὑποχρέωσιν τῆς διοικήσεως. Ἀρνούμενη ν' ἀνακαλέσῃ ταύτας, δὲν προσβάλλει ἐκ νέου δικαιώματα οὐδὲ παραλείπει ὀφειλομένην ἐνέργειαν : Σ. Ε. 908 (1931).

(³) D e l b e z, σ. 492, ἐνθα τονίζεται τὸ παράδοξον, ὅτι προθεσμία, ἀφορῶσα τὴν διοίκησιν, κινεῖται ὑπ' αὐτῆς τῆς ἰδίας διὰ τῆς κοινοποιήσεως.

(⁴) Σ τ. Παπαφράγκου, Πορίσματα ἐκ τῆς νομολογίας τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας, 1931, σ. 59.

μένης τῆς ποικιλίας καὶ τοῦ πολυειδοῦς τῶν πράξεων τῆς διοικήσεως, εἶναι φανερόν ὅτι τὸ εὐλόγον τοῦτο διάστημα κατ' ἀνάγκην ποικίλλει εἰς ἑκάστην περίπτωσιν, θὰ ἦτο δὲ ματαία ἢ ἀπόπειρα προσδιορισμοῦ αὐτοῦ καθ' οἷαν-δήποτε προσέγγισιν. Πάντως, κατὰ τὸν ὑπολογισμόν αὐτοῦ, δέον νὰ λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν, ἐκτὸς τοῦ ὑλικοῦ στοιχείου τῆς παρόδου τοῦ χρόνου, ἡ σημασία καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἐπελθουσῶν συνεπειῶν, αἱ τυχόν παρὰ καλοπίστων τρίτων κτηθεῖσαι ἀξιώσεις, ὡς καὶ ἡ ἐν γένει στάσις τῆς διοικήσεως, ἣτις, συντρεχόντων πάντων τῶν ὡς ἄνω ὄρων, θὰ προεκάλει, κατὰ τὴν κρίσιν ἀγαθοῦ ἀνδρός, τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ δημιουργηθεῖσα νομικὴ κατάστασις εἶναι νόμιμος καὶ σταθερά. Ἡ μέριμνα περὶ τῆς ἀσφαλείας καὶ σταθερότητος τῶν νομικῶν καταστάσεων, περὶ τῆς ὁποίας εἴπομεν ἄνωτέρω, θεμελιώνει, ὡς φρονοῦμεν, τὸ δημιουργημα τοῦτο τῆς νομολογίας. Αἱ ἰδέαι τῆς, τρόπον τινά, παραγραφῆς τοῦ δικαιώματος ἀνακλήσεως τῆς πράξεως καὶ τῆς δημιουργίας τεκμηρίου σιωπηρᾶς παραιτήσεως ἀπὸ τοῦ δικαιώματος τούτου⁽¹⁾ εἶναι ἐπίσης συζητητέαι.

Κατ' ἐφαρμογὴν τῆς ὡς ἄνω ἀρχῆς, τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ἔκρινεν ὅτι παραχώρησις ἐθνικῆς γῆς, καίτοι γενομένη παρανόμως, δὲν δύναται ν' ἀνακληθῇ μετὰ πάροδον ὀλοκλήρου διετίας, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἐκτήθησαν δικαιώματα, οὐ μόνον παρὰ τοῦ παραχωρησιούχου, ἀλλὰ καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συναλλαγέντων τρίτων: 720 (30)· ὅτι ἄδεια ἀσκήσεως ἐπαγγέλματος ἄρτοποιοῦ, δηλώσαντος νομίμως ὅτι ἀποδέχεται τὴν ἀποζημίωσιν κατὰ τὸν νόμον 3769, νομίμως ἀνακαλεῖται ἐντὸς ἑξαμήνου: 485 (31)· ὅτι παράνομος παραχώρησις δασικῆς ἐκτάσεως πρὸς δενδροκομικὴν καλλιέργειαν καὶ ἐγκεντρισμόν, νομίμως ἀνακαλεῖται ἐντὸς τριμήνου ἀπὸ τῆς ἐκδόσεώς της, ἐφ' ὅσον δὲν ἐδημιουργήθη ἐν τῷ μεταξὺ πραγματικὴ κατάστασις κωλύουσα τὴν ἀνάκλησιν: 639 (31)· ὅτι παράνομον Διάταγμα κηρύξεως ἀπαλλοτριώσεως νομίμως ἀνακαλεῖται ἐντὸς διμήνου ἀπὸ τῆς ἐκδόσεώς του: 316 (31)· ὅτι προαγωγή καθηγητοῦ, γενομένη παρανόμως, ἐνεκεν ἑλλείψεως προσόντων, δὲν δύναται ν' ἀνακληθῇ μετὰ πάροδον ἔτους: 348, 349, 350 (31)· ὅτι ἀνάκλησις ἀπαλλοτριώσεως πρὸς ἀναδάσωσιν, καίτοι ῥητῶς ἐπιτρεπομένη ὑπὸ τοῦ νόμου, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γίνῃ μετὰ πάροδον ὀλοκλήρου δεκαετίας: 800 (31), 108 (32).

Δ'. Καλὴ πίστις τοῦ ὑπὲρ οὗ ἡ πράξις. — Ἡ τεθεῖσα βᾶσις τῆς περὶ τὰς ἐνεργείας τῆς διοικήσεως καλῆς πίστεως καὶ σταθερότητος αἴρεται, ἐὰν ἡ παράνομος πράξις, ἐξ ἧς ὠφελεῖται τις, εἶχε προκληθῇ σκοπίμως παρ' αὐτοῦ τοῦ ὠφεληθέντος, ὁπότε εὐλόγως δὲν ἀναγνωρίζεται εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα ν' ἀντιτάξῃ εἰς τὴν ἀνάκλησιν τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ οὕτω δολίως δημιουργηθεῖ-

(¹) W. J e l l i n e k, σ. 277.

σαν ὑποκειμενικὴν κατάστασιν, λανθανούσης, τρόπον τινα, ἐνταῦθα τῆς ἐνστάσεως τοῦ δόλου. Ὅθεν ἔν' ἀναγνωρισθῇ τὸ ἀμετάκλητον παρανόμου διοικητικῆς πράξεως ἐξ ἧς ἐκτῆθησαν δίκαια, δέον ὅπως ὁ ἐξ αὐτῆς ὠφελούμενος μὴ εὐθύνηται διὰ τὴν πλημμέλειαν αὐτῆς, μὴ ἐπροκάλεσε δηλαδὴ ταύτην δι' ἀπατηλῆς ἐνεργείας, οἷον ψευδῶν δηλώσεων, ἀνακριβῶν πληροφοριῶν καὶ παραστάσεων, ἔτι δὲ καὶ «ἱφανῶν μέσων», τεινόντων εἰς τὴν διαφθορὰν τῶν ὑπαλλήλων⁽¹⁾.

Οὕτω τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ἔκρινεν ὅτι κατάταξις μαθητοῦ εἰς δημόσιον γυμνάσιον, γενομένη ἐπὶ τῇ βάσει ψευδοῦς δηλώσεως αὐτοῦ, ὅτι κέκτηται τίτλους σπουδῶν, δὲν δημιουργεῖ δικαιώματα ὑπὲρ αὐτοῦ, εἶναι δὲ πάντοτε ἀνακλητὴ, αὐτὴ τε καὶ αἱ ἐπ' αὐτῆς στηριχθεῖσαι μεταγενέστεραι πράξεις : 189 (32)⁽²⁾· ὅτι, ἀντιθέτως, παραχώρησις ἐθνικῆς γῆς, γενομένη παρανόμως, ἀλλὰ χωρὶς ἢ παρανομία νὰ προκληθῇ δι' ἀπατηλῆς ἐνεργείας τοῦ ὠφελουμένου, δὲν δύναται νομίμως ν' ἀνακληθῇ : 720 (30)⁽³⁾· ὅτι διορισμὸς συμβολαιογράφου, γενόμενος παρανόμως, διότι ὁ διορισθεὶς ἔστερεῖτο τῶν προσόντων, λόγῳ ποινικῆς καταδίκης, ἐὰν ἐγένετο ἄνευ ἀπατηλῆς ἐνεργείας τοῦ διορισθέντος, δὲν δύναται ν' ἀνακληθῇ μετὰ τὴν πάροδον πολλῶν ἐτῶν : 720 (31)⁽⁴⁾· ὅτι διορισμὸς δικηγόρου νομίμως ἀνακαλεῖται, ἐφ' ὅσον διαπιστοῦται ἐκ τῶν ὑστέρων ὅτι δὲν ἐκέκτητο πτυχίον νομικῆς Σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου Κωνσταντινουπόλεως, οὔτε ἐδικηγόρησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει : 907 (31)⁽⁵⁾· ὅτι προαγωγή καθηγητοῦ, ἐνεργηθεῖσα ἐπὶ τῇ βάσει στοιχείων ἀνακριβῶν, ὑποβληθέντων ὑπὸ τοῦ προαχθέντος, νομίμως ἀνακαλεῖται καὶ μετὰ πάροδον μακροῦ χρόνου : 364 (31).

Συντρεχόντων τῶν ἀνωτέρω τεσσάρων στοιχείων (πράξεως ἀτομικῆς, δημιουργίας δικαιωμάτων, παρόδου εὐλόγου χρόνου καὶ καλῆς πίστεως τοῦ ὠφελουμένου), ἡ πράξις δὲν ὑπόκειται εἰς ἀνάκλησιν. Ἀνάκλησις νοεῖται εἴτε ὀλική, ἥτις εἶναι καὶ ἡ κυρίως ἀνάκλησις, εἴτε μερική, ἥτοι μεταρρύθμισις. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι τὸ ἀμετάκλητον τῶν πράξεων τούτων δὲν κωλύει τὴν ἐρμηνείαν καὶ διασάφησιν αὐτῶν διὰ πράξεως τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, οὐδὲ τὴν διόρθωσιν προφανῶν γραφικῶν ἢ λογιστικῶν λαθῶν, ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν πάντοτε ἐπιφύλαξιν, ὅπως μὴ ὑπὸ τὸ ἔνδυμα τῆς ἐρμηνείας ἐπέλθῃ οὐσιαστικὴ μεταρρύθμισις τοῦ περιεχομένου τῆς πράξεως⁽⁶⁾.

Ἐν τούτοις καὶ τῶν κατὰ τὰ ἄνω ἀμετακλήτων πράξεων εἶνε δυνατὴ ἡ ἀνάκλησις εἰς εἰδικὰς τινὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας, δι' ἐξαιρετικὸν

(1) W. J e l l i n e k, σ. 274.

(2) Ἀνάλογον παράδειγμα νομίμου ἀνακλήσεως πανεπιστημιακοῦ διπλώματος τοῦ ἀπατηλῶς ἀνακηρυχθέντος διδάκτορος ἐν W. J e l l i n e k, σ. 274.

(3) W. J e l l i n e k, σ. 272· Σ.Ε. 192, 669 (30), 81, 133 (31).

λόγους, ἐπιτρέπεται παρέκκλισις ἀπὸ τῶν ἀνωτέρω τεθεισῶν ἀρχῶν. Κυριώτεροι λόγοι αἵροντες τὸ ἀμετάκλητον εἶναι οἱ ἑξῆς :

α') **Συναίνεσις.** Ἡ συναίνεσις κατὰ κανόνα δὲν δύναται νὰ ἐπιδρῷ ἐπὶ σχέσεων τοῦ δημοσίου δικαίου, ἀφοῦ αὗται κατ' ἀρχὴν ἀφορῶσι τὸ δημόσιον σήμερον. Ἀλλ' ὑπάρχουσι περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ δηλωθεῖσα ῥητὴς ἢ σιωπηρῶς πρόθεσις τοῦ διοικουμένου, ὅπως μὴ χρησιμοποίησιν τὰ ἐκ τῆς πράξεως ὠφελήματα, ἀποκλείει τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ δημιουργίαν ὑποκειμενικῶν καταστάσεων τοιούτων, ὥστε νὰ κωλύωσι τὴν ἀνάκλησιν τῆς πράξεως. Οὕτως εἶναι ἀρκετὴ ἵνα καταστήσῃ ἀνακλητὰς ἰδίως τὰς ἀστυνομικὰς ἀδείας, οὐ μόνον ἡ ῥητὴ συναίνεσις ⁽¹⁾, ἀλλὰ καὶ ἡ σιωπηρῶς συναγομένη διὰ μακρᾶς ἀποχῆς ἀπὸ τῆς χρησιμοποίησέως της ⁽²⁾.

β') **Μήτηρησις ὑποχρεώσεων,** αἵτινες προεβλέποντο ὑπὸ τῆς πράξεως ἢ ὑπὸ τῶν σχετικῶν νόμων ἢ κανονιστικῶν διαταγμάτων ⁽³⁾, εἴτε καὶ σιωπηρῶς θεωροῦνται συμφυεῖς πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἐκ τῆς πράξεως ἀπορρεόντων ὠφελημάτων. Οὕτως ἡ παράλειψις τοῦ ὑπὲρ οὗ ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσις, ὅπως ἐνεργήσῃ τὰ τοῦ καθορισμοῦ τῆς ἀποζημιώσεως τοῦ ιδιοκτήτου καὶ ἡ ἀδυναμία του νὰ καταβάλῃ ταύτην, δικαιολογοῦσι τὴν ἀνάκλησιν τῆς ἀπαλλοτριώσεως : Σ. Ε. 364 (30).

γ') **Λόγοι δημοσίου συμφέροντος** δύνανται νὰ δικαιολογήσωσι τὴν ἀνάκλησιν πράξεως καθ' ὅλα ἐγκύρου καὶ ἀμετακλήτου, τὰ δὲ δι' αὐτῆς δημιουργηθέντα δίκαια ὀφείλουσι τότε νὰ καμφθῶσι πρὸ τοῦ δημοσίου συμφέροντος, προκύπτοντος, ἴσως, ζητήματος ἀποζημιώσεως. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἐκτίμησις τῶν λόγων ὑπόκειται εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς καταχρήσεως ἐξουσίας καὶ τῆς κακῆς χρήσεως τῆς διακριτικῆς ἐξουσίας· ἰδίως δὲν δύναται ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ δημοσίου συμφέροντος νὰ γίνῃ ἀνάκλησις ἐπὶ μόνῳ τῷ λόγῳ τῆς μεταβολῆς ἀντιλήψεως τῆς διοικήσεως ἐπὶ τῆς σκοπιμότητος τῆς πράξεως. Παράνομος δὲ πρᾶξις, καίτοι ἄνευ ὑπαιτιότητος τοῦ ὀφελουμένου προκληθεῖσα, καίτοι ἐπὶ μακρὸν χρόνον παραμείνασα ἐν ἰσχύϊ, δύναται πάντοτε ν' ἀνακληθῇ, παρὰ τὰ κτηθέντα δίκαια, ὅταν λόγοι δημοσίου συμφέροντος ἐπιβάλλωσι τοῦτο. Οὕτω, παράνομος διορισμὸς δικηγόρου μὴ κεκτημένου τὰ προσόντα ἀνακαλεῖται πάντοτε καὶ δὲν καθίσταται ἀμετάκλητος ὅσοιςδήποτε χρόνος καὶ ἂν παρέλθῃ, διότι οἱ δικηγόροι συμβάλλουσι σπουδαίως

(1) W. J e l l i n e k, σ. 274.

(2) P a u l R e g r a y, Des faits de jouissance privative sur le domaine public, σ. 153.

(3) F l e i n e r, σ. 202, - ἑλλην. μετάφρ. σ. 185· W. J e l l i n e k, σ. 274.

εἰς τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης, ὑπηρετοῦντες τὸ δημόσιον συμφέρον : Σ. Ε. 420 (32).

δ') Μεταβολὴ τῶν πραγματικῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐξεδόθη ἡ προᾶξις. Καὶ ἐὰν μὲν ἐν τῇ πράξει περιελήφθῃ ἡ ῥήτρα *rebus sic stantibus*, δὲν παρέχει δυσχέρειαν ἢ λύσιν, ὅτι ἡ μεταβολὴ τῶν πραγματικῶν συνθηκῶν αἴρει τὸ ἀμετάκλητον καὶ παρέχει εἰς τὴν διοίκησιν τὸ δικαίωμα τῆς ἀνακλήσεως. Ἐνταῦθα ὑπάγεται καὶ ἡ περίπτωσις, καθ' ἣν ῥητῶς ἢ σιωπηρῶς ἄλλη τις κατάστασις ἢ γεγονὸς εἶχε τεθῆ ὥς προϋπόθεσις τῆς διατηρήσεως τῆς πράξεως, ὁπότε, ἀρθείσης τῆς προϋποθέσεως, ἡ προᾶξις ἀνακαλεῖται. Οὕτω, παραχώρησις χρήσεως δημοτικοῦ κήπου εἰς φύλακα αὐτοῦ, ὑπὸ τὴν σιωπηρῶς συναγομένην προϋπόθεσιν τῆς ιδιότητος τοῦ φύλακος, καθίσταται ἀνακλητὴ ἅμα ὥς ἐκλείψῃ ἡ ιδιότης τοῦ φύλακος : Σ. Ε. 616 (30) (1). Ἐὰν ὅμως ἐν τῇ πράξει δὲν ἐτέθῃ ἡ ῥήτρα *rebus sic stantibus*, θὰ ἦτο ἄραγε ὀρθὸν νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὴν διοίκησιν νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν προᾶξιν τῆς διὰ μεταβολήν, δι' ἣν οὐδόλως εὐθύνεται ὁ διοικούμενος ; Δὲν δυνάμεθα νὰ δώσωμεν λύσιν εἰς τὸ ζήτημα διὰ γενικῆς ἀρχῆς. Παρατηροῦμεν ὅμως ὅτι θὰ ἦτο δίκαιον νὰ μὴ θεωρηθῇ ἡ μεταβολὴ τῶν συνθηκῶν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ὥς λόγος ἀρσεως τοῦ ἀμετακλήτου, εἰμὴ μόνον εἰς τὰς ἐξῆς περιπτώσεις : 1) ἐὰν αὕτη προεκλήθῃ ἐξ ὑπαιτιότητος τοῦ διοικουμένου, ἥτοι ἐλλείψεως τῆς ἐπιμελείας, ἣν ῥητῶς ἢ σιωπηρῶς ὑπέῃχε διὰ τὴν διατήρησιν τῆς εἰς τὴν προᾶξιν παρομαρτούσης καταστάσεως, ὁπότε ὅμως ἡ ἀνάκλησις ἐπέρχεται μᾶλλον διὰ τὸν ἀνωτέρω λόγον τῆς μὴ τηρήσεως ὑποχρεώσεων· 2) ἐὰν ἡ μεταβολὴ ἔχῃ ὥς ἀναγκαίαν συνέπειαν τὴν δημιουργίαν νέων λόγων δημοσίου συμφέροντος, ὁπότε πάλιν ἡ ἀνάκλησις γίνεται διὰ λόγους δημοσίου συμφέροντος καὶ 3) ἐὰν ἡ μεταβολὴ εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ μὴ συμβιβάζεται πλέον πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου ἀπαιτούμενην κατάστασιν. Μὴ συντρεχούσης μιᾶς τῶν ἄνω περιπτώσεων, ἡ ἀνάκλησις τῆς πράξεως ἐπὶ μόνῳ τῷ λόγῳ τῆς μεταβολῆς τῶν πραγματικῶν συνθηκῶν, θὰ εἶχε δόσιν αὐθαιρεσίας, ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν βάσιν καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς ὅλης θεωρίας περὶ ἀνακλήσεως τῶν διοικητικῶν πράξεων. Ἀλλοῖα λύσις δίδεται εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ πραγματικὴ κατάστασις δὲν συμβιβάζεται πρὸς τυχὸν νέας ἀπαιτήσεις τοῦ νόμου, ὁπότε ἡ ἀνάκλησις εἶναι νόμιμος (2).

Αἱ συνέπειαι τῆς ἀνακλήσεως δυνατὸν ν' ἀναδράμωσιν εἰς τὸ παρελθόν, ἥτοι νὰ ἐπέλθωσιν ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀνακαλουμένης πράξεως (*ex tunc*), ἢ νὰ περιορισθῶσιν εἰς τὸ μέλλον, ἥτοι ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἀνα-

(1) Ἀνάλογος σκέψις συνάγεται καὶ ἐν τῇ 200 (1930) ἀποφάσει τοῦ Σ. Ε. : Βοήθημα πρὸς ἀπόρους μαθητὰς ἀνακαλεῖται «ἐὰν ἐκλείψωσιν οἱ λόγοι, δι' οὓς παρεσχέθη».

(2) A l i b e r t, σ. 323.

καλούσης (*ex nunc*). Κατὰ κανόνα, ἡ ἀναδρομικὴ ἀνάκλησις τῶν ἐγκύρων πράξεων εἶναι ἀδύνατος, ἡ δὲ ἀνάκλησις αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπεται κατὰ τὰς ἄνω ἀρχάς, κατ' ἀνάγκην ἔχει τὴν ἐννοιαν τῆς διακοπῆς τῆς νομίμως μέχρι τοῦδε ὑπαρξάσης νομικῆς καταστάσεως⁽¹⁾. Προκειμένου ὅμως περὶ πράξεων παρανόμων, τῶν ὁποίων ἀναγνωρίζεται τὸ ἀνακλητὸν κατ' ἐφαρμογὴν τῶν ἀνωτέρω ἀρχῶν, συνεπὲς θὰ ἦτο νὰ δεχθῇ τις ὅτι ἡ ἀνάκλησις των ἀφορᾷ καὶ τὸν διαρρευσάντα χρόνον καὶ ὅτι ἐκ τῆς παρανόμως ὑπαρξάσης καταστάσεως οὐδὲν ἀπομένει μετὰ τὴν νόμιμον κατὰ τ' ἀνωτέρω ἀνάκλησιν, χωρὶς ν' ἀποκλείηται ὁ διακανονισμὸς τῶν προκυψασῶν καθαρῶς περιουσιακῶν μεταβολῶν ἐνώπιον τῶν τακτικῶν δικαστηρίων. Ἡ τοιαύτη λύσις φαίνεται σύμφωνος πρὸς τὴν βάσιν τῆς ὅλης θεωρίας περὶ ἀνακλήσεως τῶν πράξεων, ἣτις προκειμένου περὶ πλημμελῶν πράξεων φαίνεται ἐκπηγάζουσα ἐξ αὐτῆς τῆς θεωρίας περὶ ἀκυρώσεως τῶν πράξεων τούτων. Οὕτως ἡ ἀνάκλησις πλημμελοῦς πράξεως ὑπ' αὐτῆς τῆς νομολογίας⁽²⁾ χαρακτηρίζεται ὡς ἀκύρωσις διὰ τῆς διοικητικῆς ὁδοῦ, κατὰ διαστολὴν πρὸς τὴν διὰ τῆς δικαστικῆς ὁδοῦ ἀκύρωσιν. Οἱ δύο οὗτοι τρόποι ἀκυρώσεως βαίνουνσι πικραλλήλως, ὑπαχθέντες εἰς τὴν αὐτὴν προθεσμίαν (τοῦλάχιστον ἐν Γαλλίᾳ, ἣτις εἶναι ἡ πατρις τῆς θεωρίας) καὶ εἰς τοὺς αὐτοὺς λόγους ἀκυρότητος. Ἐπομένως δέον νὰ ἔχωσι καὶ τὰς αὐτὰς συνεπειάς, ἥτοι τὴν ἐξ ὑπαρχῆς ἀνάκλησιν τῆς πράξεως καὶ τὴν συγκατάργησιν τῶν συνεπειῶν αὐτῆς.

Συνέπεια πρὸς τούτοις τῆς ἀνακλήσεως εἶναι ὅτι ἡ τυχὸν κατὰ τῆς ἀνακαλουμένης πράξεως ἀσκηθεῖσα αἵτησις ἀκυρώσεως ἀποβαίνει ἄνευ ἀντικειμένου: Σ. Ε. 585, 748 (30).

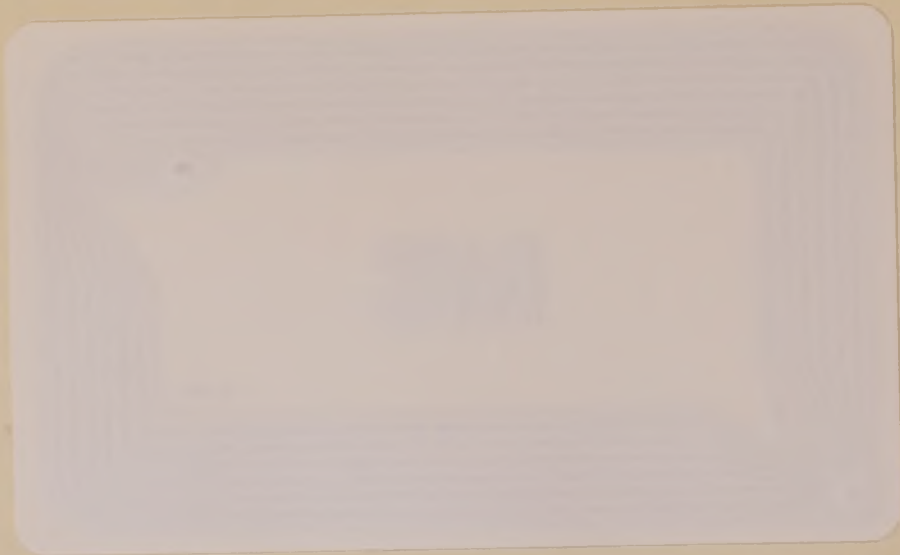
Ἐν συμπεράσματι, εἶναι ἄξιον νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ ἀνωτέρω ἀναπτυχθὲν σύστημα ἐλέγχου τῆς ἀνακλήσεως τῶν διοικητικῶν πράξεων ἐπιτυγχάνει συγχρόνως δύο τινα: ἀφ' ἑνὸς ἀποφεύγει νὰ περικλείσῃ τὴν διοίκησιν ἐντὸς δυσκάμπτων προθεσμιῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ παρεῖχον εἰς τοὺς διοικουμένους ὅτε μὲν ὀλιγωτέραν, ὅτε δὲ περισσοτέραν τοῦ δέοντος προστασίαν· ἀφ' ἑτέρου δὲ διαφυλάσσει ὑπὲρ τοῦ δικαστοῦ τῆς νομιμότητος λογικὴν ἐλευθερίαν περὶ τὴν ἐκάστοτε συγκεκριμένην ἐφαρμογὴν τῶν τεθέντων κανόνων. Ἦδη τὸ ζήτημα τοῦ νομίμου τῆς ἀνακλήσεως τῶν παρανόμων πράξεων τῆς διοικήσεως ἔχει μετατεθῇ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς πραγματικῆς ἐκτιμήσεως, ὁ δὲ καθορισμὸς τοῦ σαφοῦς κριτηρίου τῆς νομιμότητος τῆς ἀνακλήσεως ἔχει κατ' οὐσίαν ἀναβληθῇ. Δὲν γνωρίζομεν, ἐὰν τὸ σύστημα τοῦτο δίδῃ τὴν εἰκόνα καταστά-

(1) *J è z e*, I, σ. 207. *Delbe z*, σ. 468.

(2) *C. E. arrêt Cachet*, (περὶ οὗ ἴδε ἀνωτ. σ. 11 σημ.): «εἰς τὴν διοίκησιν ἀνήκει ν' ἀπαγγεῖλῃ οἰκοθεν τὴν ἀκύρωσιν τῆς πλημμελοῦς πράξεως». *Delbe z*, σ. 496. *J è z e*, I, σ. 204.

σεως μεταβατικῆς, περιεχούσης ἐν ἑαυτῇ τὴν ὑπόσχεσιν καθορισμοῦ σαφεστέρου κριτηρίου, ὅπερ θ' ἀνακύψει ἐκ τῆς μακρᾶς ἀσκήσεως. Πάντως, τὸ ἰσχυρὸν σύστημα εἶναι τὸ μᾶλλον εὐπροσάρμοστον πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις θέματος λεπτοῦ καὶ πολυπλόκου, προλαμβάνει δὲ εὐστοχώτερον ἢ ὅσον θὰ τὸ κατώρθωνεν ἡ ἐπιβολὴ ἀώρων καὶ αὖστηρῶν κανόνων, καὶ τὴν ὑπερβολικὴν δέσμευσιν τῆς διοικήσεως ἔναντι τῶν παρανόμως διὰ τῶν πράξεών της δημιουργουμένων καταστάσεων καὶ τὴν παράλογον αὐτῆς ἐλευθερίαν ἔναντι τῶν καταστάσεων τούτων.

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

002000047038

